

УДК 371.385 (09)

I-48

Оксана ІЛЬЧЕНКО

**РЕАЛІЗАЦІЯ ТЕХНОЛОГІЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ
ДО ПОЛІХУДОЖНЬОГО ВИХОВАННЯ
ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ
З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ**

У статті розглядаються принципи професійної підготовки вихователя до поліхудожнього виховання дітей дошкільного віку з особливими потребами, напрями та етапи впровадження художньо-естетичної освіти студентів; висвітлюються інтегровані блоки знань різних галузей наук (теоретичний, практичний, методичний, спеціальний) та організаційні форми і методи підготовки спеціалістів з дошкільного виховання, які є основними складовими технології залучення студентів до поліхудожньої діяльності.

Ключові слова: педагогічна технологія, поліхудожня культура, етапи технології, підготовка вихователів дітей дошкільного віку.

Постановка проблеми. Суспільні зміни в політиці та економіці держави тісно пов'язані зі змінами в системі освіти. Гуманістична спрямованість вищої педагогічної освіти вимагає формування творчоактивної особистості вихователя дошкільних закладів як транслятора загальної й професійної культури. У цьому контексті науковий інтерес і практичну цінність набуває проблема підготовки спеціаліста на факультеті дошкільної освіти до поліхудожнього виховання дітей дошкільного віку з особливими потребами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Необхідність формування у студентів педагогічних спеціальностей високої поліхудожньої культури засобами комплексного використання мистецтв визначається специфікою їх майбутньої професійної діяльності, яка й передбачає високий рівень загальної естетичної культури,

педагогічної майстерності, мистецтва виховання й максимального розвитку творчого потенціалу.

Особливе місце у цьому контексті належить творам мистецтва, які, на переконання вчених, своєю емоційно-образною формою вираження думок найбільше сприяють становленню особистості, розвитку її здібностей, індивідуальності. У процесі спілкування з різними видами мистецтва формується ієрархія духовних та естетичних цінностей особистості, накопичується досвід емоційно-естетичних переживань, формуються естетичні смаки та ідеали.

Значний інтерес становлять праці Н. Аніщенко, Н. Коленцевої, Л. Масол, Н. Миропольської, Г. Шевченко, Н. Шишляннікової, О. Щолокової про взаємозв'язок загальнопедагогічної та естетичної підготовки майбутнього педагога-вихователя в системі вищої педагогічної освіти, використання комплексу мистецтв у процесі естетичного виховання. Ідея взаємодії мистецтв знайшла своє втілення у наукових працях дослідників наукової школи Г. Шевченко з естетичного виховання школярів (Л. Бутенко, Є. Зеленов, Є. Коцюба, І. Мілютіна, Г. Фрейман, С. Шаргородська та ін.). Однак політична, суспільна й економічна криза нашого часу, які зумовили зміни у національній свідомості та духовному відродженні народу загалом та кожної особистості зокрема, потребують переосмислення проблеми, яка є нині досить актуальною. Водночас звернення до реальної практики дошкільних закладів, шкіл довело, що навіть досвідчені вихователі та вчителі початкової школи лише епізодично проводять інтегровані уроки на основі синтезу мистецтв, а цілісна система поліхудожнього виховання й розвитку дітей відсутня.

Мета статті – визначити шляхи реалізації технології підготовки студентів до поліхудожнього виховання дітей з особливими потребами дошкільного віку

Основними завданнями підготовки майбутніх фахівців до поліхудожнього виховання дітей з особливими потребами дошкільного віку є: 1. Оволодіння студентами знаннями й практичними вміннями і навичками у сфері поліхудожнього виховання, мистецтва, педагогіки, а також методикою поліхудожнього виховання. 2. Удосконалення поліхудожнього розвитку студентів – майбутніх фахівців. 3. Ознайомлення з психолого-педагогічними основами поліхудожнього виховання дітей дошкільного віку і їх засвоєння. 4. Форму-

вання умінь і навичок організації естетичної діяльності дітей дошкільного віку. 5. Створення умов для постійного самовдосконалення й саморозвитку спеціаліста з дошкільного виховання.

Система професійної підготовки майбутнього вихователя корекційних груп до поліхудожнього виховання вміщує принципи, зміст, форми й методи в умовах поєднання і взаємодії духовної культури, педагогіки й синтезу мистецтв (як основи інтегративної моделі підготовки).

Відзначимо такі принципи системи професійної підготовки вихователя до поліхудожнього виховання дітей дошкільного віку: *цілісність та етапність* (єдність ціннісно-орієнтаційного, когнитивно-інтелектуального, процесуально-перетворювального й емоційно-мотиваційного компонентів на кожному з двох взаємопов'язаних циклів підготовки вихователя в умовах інтеграції аудиторного навчання й педагогічної практики в дитячому садку); *творча домінанта* (виховання творчістю і навчально-творчий тренінг у процесі поліхудожньої підготовки); *“олюднення” цілей навчально-виховного процесу*, задоволення та насолода як стимул для розкріпачення і творчого самовираження; *міжпредметні зв'язки і синтез мистецтв*, включаючи музику, риторику, образотворче мистецтво, літературу, хореографію до структури всіх циклів дисциплін навчального плану, взаємозв'язок методів (музичних, словесних, образотворчих) та прийомів (алегорія, метафора, аранжування, імпровізація, імітація тощо); *адекватність вибору організаційних форм, методів і засобів* поліхудожньої освіти поставленим завданням професійної діяльності майбутнього вихователя з урахуванням соціокультурної адаптації дітей і регіональних особливостей певної місцевості; *інтонаційність мистецтва*, яка сприяє розвитку у студентів “внутрішнього слуху”, сприйнятності виражальних можливостей матеріалу конкретного виду мистецтва у цілісному інтегрованому педагогічному процесі поліхудожньої освіти особистості.

Для повноцінного і цілеспрямованого поліхудожнього виховання дошкільників педагогу варто знати кінцевий результат, тобто, що буде знати та уміти дитина на кінець свого перебування в дошкільному закладі. Тому, на нашу думку, підвищення ролі художньо-естетичної освіти та професійної підготовки спеціалістів, посилення уваги їх до формування морально-естетичної культури є досить актуальним.

У зв'язку з цим нами визначено такі основні професійно орієнтовані напрями впровадження художньо-естетичної освіти студентів як засобу формування поліхудожньої культури майбутнього вихователя у корекційній групі:

– збагачення змісту професійно-педагогічної підготовки: через посилення ролі різних видів мистецтв у змісті дисциплін навчального плану; уведення обсягу знань про поліхудожні явища і процеси;

– збільшення впливу мистецьких цінностей у процесі виховної роботи, яке здійснювалося: через залучення студентів до організації та проведення мистецьких заходів у дошкільних дитячих закладах за інтегративною технологією; шляхом інтенсифікації інформаційної роботи художньо-естетичного спрямування;

– створення педагогічних умов для активізації самостійної роботи студентів у процесі осягнення надбань поліхудожньої культури: через різні форми науково-дослідницької роботи; через практичну діяльність як вихователя безпосередньо в дитячому дошкільному закладі.

Визначені нами принципи та напрями складаються із різноманітних форм і методів, пов'язані із навчально-виховним процесом у вищому навчальному закладі і спрямовані на професійну педагогічну діяльність студентів через внесені нами зміни у цей процес.

Водночас зауважимо, що в навчально-виховному процесі зазначені напрями, взаємодіючи між собою, мають різні можливості. Така підготовка складається з кількох блоків, які включають знання та вміння, необхідні спеціалісту з дошкільного виховання. *Теоретичний блок*: знання у галузі філософії, естетики, етики, історії мистецтва, психології і педагогіки творчості. *Практичний блок*: уміння й навички в художній галузі, спеціальна підготовка в одній із художніх галузей. *Методичний блок*: теорія естетичного і художнього виховання, методика естетичного виховання, спеціалізація певного спрямування (з предметів мистецького циклів). *Спеціальний блок*: розвинене естетичне сприйняття, пам'ять, мислення, уява, креативність, естетичні інтереси, потреби; естетична установка як основа культури особистості.

Кожний блок інтегрує знання різних галузей науки. Предмети естетичного циклу вивчаються протягом усього навчання, поєдну-

ючись з активною творчою діяльністю студентів – аудиторною та позааудиторною, у процесі педагогічної практики.

Формування поліхудожньої культури – досить складний процес, який вимагає розв’язання комплексу взаємопов’язаних завдань, а саме: розвитку емоційно-чуттєвої сфери студентів; розширення можливостей емоційної комунікації; розвитку форм моральної поведінки, уміння реагувати відповідно до ситуації; розвитку творчих здібностей студентів – майбутніх вихователів в корекційних групах; створення умов для найбільш повного особистісного росту та формування позитивного ставлення до обраної професії.

Розв’язання цих завдань здійснюється у кілька етапів, елементи яких використовуються як на окремих заняттях, так і в процесі вивчення усього навчального предмету.

Етапи роботи: 1 етап. Повідомлення необхідних знань: дослідження конкретного твору мистецтва; викладання перед-історії створення твору; фактів, які викликали естетичні почуття в автора твору; окремих фактів біографії творців; робота щодо збагачення словникового запасу спеціальною термінологією, розширення тезаурусу естетичних понять і можливостей емоційної комунікації.

2 етап. Збагачення світу переживань і почуттів: виконання завдань, спрямованих на формування умінь і навичок чуттєвого сприйняття художніх творів й адекватного емоційного реагування; оволодіння способами вираження почуттів; розвиток здібності виражати одержані враження під впливом будь-якого виду мистецтва мовою іншого; виховання сенсорної культури.

3 етап. Самостійна творча діяльність: розвиток прагнення до самореалізації у творчій і професійній діяльності.

Професійна підготовка майбутніх фахівців до поліхудожнього виховання дітей з особливими потребами дошкільного віку здійснюється згідно з розробленими етапами педагогічної технології.

1 етап. *Мотиваційно-підготовчий*, який передбачав організацію роботи позитивної мотивації студентів щодо важливості поліхудожньої культури особистості. *Мета* мотиваційно-підготовчого етапу полягала у формуванні усвідомлення значущості естетичної освіти, позитивного ставлення й стійкого інтересу до мистецьких проблем.

Під мотиваційною орієнтацією майбутніх фахівців до виконання завдань поліхудожнього виховання дітей ми розуміємо цілеспрямований, науково обґрунтований, систематичний педагогічний процес, що характеризується включенням студентів до активної діяльності та позитивне ставлення до цієї діяльності.

Найбільш суттєвими умовами реалізації такого підходу, на нашу думку, є формування системи знань та умінь на основі вивчення загальнопедагогічних дисциплін та спецдисциплін естетичного спрямування; активності й ініціативи у забезпеченні взаємодії інформаційно-теоретичного та практичного компонентів їх підготовки. Особливого значення на цьому етапі набуває оволодіння знаннями теорії мистецтва, життєдіяльності видатних митців, історії культури рідного краю. Уважаємо, що основним завданням впливу мистецьких творів у процесі навчальної діяльності є допомога студентам оволодіти стихійним процесом художнього сприйняття, зробити його педагогічно спрямованим.

Технологічно система професійної підготовки вихователя дошкільного закладу до поліхудожнього виховання дошкільників уміщує два основні цикли, кожний з яких визначає логіку цільових взаємодій з використанням визначеного змісту, форм, засобів і методів організації та самоорганізації творчих, поліхудожніх ресурсів особистості.

У першому циклі системи домінує діяльність викладача вищої школи, який забезпечує поліхудожній розвиток студентів у єдності ціннісно-орієнтаційного, когнітивно-інтелектуального, процесуально-перетворювального та емоційно-мотиваційного компонентів.

Перший етап роботи реалізовували на лекційних заняттях.

Так, з історико-культурних та естетичних позицій курсу “Світова художня культура” досліджуються особливості, загальні риси стилю різних видів мистецтва тієї чи іншої епохи, що допомагає краще засвоїти просторовий компонент життєвого й творчого періоду композитора, художника, поета; дослідити коло його художніх інтересів. Зіставлення минулого й сучасного сприяє здійсненню “діалогу культур”.

На практичних заняттях студентам треба створити дух епохи, наближаючи її до соціуму художника, пробуючи себе в ролі режисера й актора, намагаючись удосконалити окремі

фрагменти. У підготовці й “озвучуванні опису” дозволяється брати участь відразу кільком студентам: гра на різних інструментах студентів і викладачів творів композитора, читання віршів на фоні музики, виконання фрагментів танцю чи окремі рухи в ритмі тієї чи іншої епохи тощо.

У межах курсу “Основи теорії музичного виховання” інтегративно входить курс “Музична психологія”, з позиції якого досліджувалися фізичні та психологічні ознаки звуку.

Отже, в процесі формування й розвитку мотиваційної орієнтації студенти одержують основну інформацію з історії та теорії мистецтва, про зміст поліхудожнього виховання дітей з особливими потребами дошкільного віку. А тому заняття будуються так, щоб, поряд з оволодінням знаннями й практичними уміннями, закріплювалася стійка переконаність у важливій ролі поліхудожнього виховання дітей.

Головною метою *змістово-процесуального* етапу є оволодіння студентами знаннями та уміннями, що забезпечують формування поліхудожньої культури майбутніх фахівців. Здійснення інформативного напрямку відбувалося під час аудиторної та позааудиторної роботи, постійно акцентуючи увагу студентів на формуванні естетичних почуттів, спонуканні їх до самостійної творчої діяльності.

Студенти виконують такі навчально-дослідницькі завдання: діагностичні зрізи, моделювали проведення дитячих свят у процесі інтеграції мистецтв; формулюють критерії художнього розвитку дітей 3 – 7 років; добирають творчі завдання для одного із занять на основі синтезу мистецтв, розробляють інтегративні моделі занять; укладають плани-конспекти та сценарії інтегрованих занять за однією із програм; аналізують (усно і письмово) програми альтернативного характеру з поліхудожнього виховання дітей.

Наведемо приклад одного із завдань. Користуючись словником естетичних емоцій, які існують у музиці як ознаки характеру звучання, проводять поданий емоційний пласт по всьому закону поліфонії поліхудожнього виховання, переводячи його: у графічний ряд за звуковим і смисловим забарвленням слова; у кольорову гаму (емоційний аспект – асоціативний ряд); у музичну імпровізацію (у вигляді музичної “плями”, кластера на фортепіано, передаючи характер звучання, інтонацію в музиці й обов’язково ритмічний

малюнок у вигляді постукування); у показі на мові невербальних комунікацій: руху, пластики, жестів, міміки (зображення маски); в описах явищ, предметів, які передають настрій, у кількох словах (вербальний спосіб) з певною інтонацією в голосі; у невеличкі літературні жанри: вірші, оповідання, казки; міні-вистави придуманих історій з використанням інтонації, музичної імпровізації, руху, пластики, міміки, жестів.

Цикл системи підготовки студентів передбачає безпосередню участь студентів у поліхудожньому вихованні дітей з особливими потребами. Студентам пропонують такі форми самостійної роботи: виконання тестових завдань; ознайомлення з методичними прийомами і методами дослідження художньо-творчих здібностей дітей дошкільного віку для виконання творчих завдань на педагогічній практиці й написанні наукових робіт.

У запропонованій нами системі виділяємо дві групи методів: активні і пасивні, які включають інтеграцію запозичених, модифікованих. Пасивні методи навчання (розповідь, роз'яснення, цитування, демонстрація тощо) допомагають розкрити перед студентами основні функції мистецтва, заповнити прогалини у знаннях.

До найбільш ефективних, популярних, багатоваріантних, гнучких і доступних для сприйняття є активні методи навчання: метод *бесіди* (прагнення залучити студентів до діалогу, до обговорення художніх творів); метод *міркувань* (заглиблення у світ почуттів, відбитих у художньому творі); метод *аналогій* (співвіднесення змісту одного виду мистецтва з аналогічним змістом іншого); метод *емоційного контрасту* (можливість пережити протилежні за характером почуття та емоції); метод *багатомірних зіставлень*, мета якого – відкрити несхожість бачення одних і тих же об'єктів, явищ; методи вербально-асоціативні та образно-емоційні асоціації (можливість самостійно описати той чи інший емоційний стан, який виникає у відповідь на слово-стимул); метод семантичного слухання (формування уміння проводити зв'язок між почуттями, вираженими поетичними рядками, і своїми власними); метод *перцептивної дії* (формування умінь ідентифікувати власні переживання з емоційно-образним змістом музичного або поетичного твору на основі рухів); метод переключення діяльності, (активізація асоціативних зв'язків і появи на їх основі глибоких естетичних переживань); метод *“раптового відкриття”* (елемент

раптовості при поетапному розкритті твору сприяє глибокому емоційному переживанню.

Усі методи й прийоми сприяють розширенню у студентів творчих здібностей особистості, що сприяє розв'язанню загальних завдань духовного зростання майбутнього фахівця-вихователя дошкільного закладу [1, 7].

Серед інтерактивних методів навчання, які відбивають сутність майбутнього фаху, сприяють формуванню професійних якостей. Цікавими з нашого погляду стосовно нашого дослідження є прийоми, запропоновані Л. Нестеренко [5, 9]. Основою прийомів є метод синектики (з гр.: “поєднання різнорідних несумісних елементів”). Передбачає поєднання прийомів, які ґрунтуються на аналогіях: прямій, особистісній, символічній, фантастичній.

Отже, використання нестандартних прийомів творчого мислення дає змогу залучити кожного до безпосередньої участі в пошуку засобів та розв'язання винахідницьких завдань, аналізу й використанню власних педагогічних можливостей у формуванні професійних умінь на конструктивно-творчому рівні.

Наступний етап системи поліхудожньої підготовки студентів передбачав їх роботу з поліхудожнього виховання дітей з особливими потребами дошкільного віку у процесі педагогічної практики. Запропонована технологія підготовки студентів до поліхудожнього виховання дітей з особливими потребами дошкільного віку потребує наповненість конкретним змістом наявні види й засоби професійної підготовки та втілення нових, які сприяють якісному поліпшенню усього навчально-виховного процесу.

Аналітико-рефлексивний етап вимагав формування у студентів особистісної рефлексії (І. Бех), що означає суб'єктом власної дії, виступає процесом мислення, єдністю самопізнання, емоційно-ціннісного ставлення до себе й саморегулювання поведінки і діяльності; є основою розгортання процесу розвитку особистості; осмислення не тільки результатів дій, а й способів їх здійснення та закріплення у слові [3].

Формування самооцінки й самоаналізу передбачає також аналіз діяльності своїх однокурсників (дискусії, письмове анкетування, обговорення, конкурси, “круглі столи”), рефлексивність якого полягає у процесі самопізнання суб'єктом виховання (студентом) внутрішніх станів.

Рефлексія допомагає студентам уточнити отримані результати, визначити мету подальшої роботи, скоректувати свій освітній шлях. У процесі рефлексивної діяльності студент проявляє себе у пріоритетних для нього галузях і способах діяльності. Рефлексивні записи студентів, їхні висловлювання є важливим матеріалом для коректування освітнього процесу. Це дає змогу розвинути у студентів уміння цілісно сприймати образи мистецтва через призму внутрішнього світу, сприяє розкриттю творчо-професійних здібностей, підвищує рівень усвідомлення професійного потенціалу, завдяки запропонованій системі цілеспрямованих вправ і завдань.

Висновки. Отже, технологія залучення студентів до поліхудожньої діяльності спільно з дітьми сприяє активізації показників готовності майбутніх вихователів корекційних груп: у потребі духовного спілкування з дітьми в процесі поліхудожнього виховання; в інформованості студентів про поліхудожні явища і процеси; в інформованості системи професійно-художніх умінь, рівня володіння видами художньої діяльності в умовах інтеграції мистецтв: поліхудожнім сприйняттям і поліхудожньою імпровізацією. **Подальшого дослідження** потребують питання дополіхудожнього виховання дітей молодшого шкільного віку.

Література

1. Гавриш Н. Ігрові технології у роботі з дорослими / Н. Гавриш // Дошкільне виховання. – 2004. – № 5. – С. 7–9.
2. Беспалько В.П. Слагаемые педагогической технологии / В.П. Беспалько. – М. : Педагогика. – 1980. – 192 с.
3. Бех І.Д. Особистісно-зорієнтоване виховання : науково-методичний посібник / І.Д. Бех. – К. : ІЗИН, 1998. – 204 с.
4. Коваленко Т. Організація практичної діяльності слухачів семінару / Тамара Коваленко // Дошкільне виховання. – 2004. – № 5. – С. 8.
5. Ушинский К.Д. Собрание сочинений : в 9 т. / К.Д. Ушинский. – М. – Л. : Изд-во АПП РСФСР, 1959. – 618 с.

Льченко Оксана. Реализация технологии подготовки студентов к полихудожественному воспитанию детей дошкольного возраста с особыми потребностями. В статье рассматриваются принципы профессиональной подготовки воспитателя к полихудожественному воспитанию детей дошкольного возраста с особенностями в развитии. Обозначены направления и этапы

внедрения художественно-эстетического образования студентов. Освещаются интегрированные блоки знаний различных отраслей наук (теоретический, практический, методический, специальный), а также организационные формы и методы подготовки специалистов по дошкольному воспитанию, являющиеся основными составляющими технологии привлечения студентов к полихудожественной деятельности.

Ключевые слова: педагогическая технология, полихудожественная культура, этапы технологии, подготовка воспитателей детей дошкольного возраста.

Pichenko Oksana. The implementation of preparing technology students for polyart education of preschool children with special needs. The article discusses the principles of professional teacher training to polyart education of preschool children with disabilities. We've designated directions and phases of introduction of the artistic and aesthetic education of students. Highlights the integrate issues of knowledge of various branches of science (theoretical, practical, methodical, special), and organizational forms and methods of training the specialists in the childhood education, which are the main components of the technology to attract the students to polyart activities.

Key words: educational technology, polyart culture, stages of technology, training of teachers of preschool children.